Әлеуметтік философия

Жоспар:

1. Әлеуметтік философия. Қоғам және табиғат, олардың өзара байланысы.
2. Халықорналасу және оның қоғамның дамуындағы рөлі.

Әлеуметтік онтологияның мәселелері:

- Қоғамның мәнін түсінуге бола ма?

- Қоғам дамуының жалпы заңдары бар ма жоқ па?

- Индивид қоғамға әсер ете ме немесе қоғам индивидке әсер ете ме?

Қоғам – (лат. социалис) – адам қызметінің тарихи қалыптасқан формаларының (территориясы, дәуірі, дәстүр мен мәдениеті) барлық жиынтығы, яғни жүйелік құрылымы.

Қоғамды әлеуметтік ұйымдасқан материя ретінде әлеуметтік философия зерттейді. Әлеуметтік философия жалпы философиялық білім жүйесінің бір бөлігі болып табылады. Оның объектісі-әлеуметтік әлем бүкіл оның көп түрлігі мен бірлігінде. Бірақ қоғамды таным объектісі ретінде тек философия ғана емес басқада ғылымдар зерттейді.

Ал, *әлеуметтік философияның қарастыратың мәселелер келесі:*
* әлеуметтін жалпы даму заңдарын жалпы әлем қалыптасу жүйесінің бөлігі ретінде
* қоғамдық болмыс және адамдардың рухани дүниесінің ерекшеліктерін, ұжымдық сананы
* әлеуметтік құбылыстарға адамдардың құндылық қатынастарын, олардыңадамдардың қажеттіліктері мен мақсаттарына сәйкестігін.

Қазіргі заманда қоғам түсінігі үш тұрғыдан қарастырылады:

- *әрекеттілік*- қоғам жеке индивидттердің жай ғана жиынтығы емес, әр-түрлі әлеуметтік топтар, ұжымдар, топтар, ұлттар, мемлекеттер т.б. сияқты тарихи қалыптасқан адамдардың бірлескен өзара-әрекеттесу формалары;
- *қатынастық*- қоғам айқындаушы болып табылатың экономикалық қатынастар негізінде қалыптасқан әлеуметтік қатынастар жиынтығы;
- *институтционалды*- қоғамды ұйымдасқан-басқару аспектісінде қарастырады, қоғамның тұрақты дамуың қамтамасыз ететін ұйымдар мен мекемелер жиынтығы.

Қоғамның негізгі типологиясы келесі:

Қарапайым қоғам- рулық-тайпалық қатынастарға, табиғи шаруашылдық формасына негізделген, еңбектің жыныс пен жас шамасына қарай бөлінуімен, стихиялық түрде ұжымды басқару ісіне қатысумен, және көбінесе көшпенділі өмір сүру мен, білімді ұрпақтан ұрпаққа ауз тілі және тәжірибе арқылы жеткізу мен ерекшеленетін алғашқы қоғамның типы.

Қоғамның негізгі типологиясы келесі:

Дәстүрлі қоғам- аграрлы революция нәтижесінде көптеген әлеуметтік (орталыққа бағынатың мемлекет, абсолютті монархия), құқықтық, және білім институттарының қалыптасуы, жазба тілдін пайда болуы мен моногамиялық отбасының пайда болуы, қоғамдық сатыда жоғары тұрған элитарлық басқару, өзіндік пайдалану экономикасы, товар алмасу қатынастарының нығайтылуы және жеке меншіктің пайда болуы, кәсіби және ауыл шаруашылығына негізделген еңбек формасының кең тарауы, үлкен мәдени орталықтардың-қалалардың пайда болуы, ғылыми білімдердің кең өріс алуы мен ерекшеленетін қоғам типы (меншік объектісі- құл иеленушілік-адам, феодалдық-жер, капиталистік-капитал).

Қоғамның негізгі типологиясы келесі:

Индустриалды қоғам- индустриалды революция негізінде үш әлеуметтік-экономикалық заңдарды жүзеге асырды: уақытты үнемдеу, қажеттіліктерді көтеріп асыру, және еңбек алмасу. Индустриализация логикасы бойынша барлық елдер мен халықтар ұқсас сипаттарға ие болып, әлеуметтік тәртіптін біркелкілікке ұрынады, бұл процесс *конвергенция* тезисі деп аталады.

Қоғамның негізгі типологиясы келесі:

Постиндустриалды қоғам- (1962ж. Дэниел Белл «Постиндустриалды қоғамның келуі») немесе *информациялық қоғам* деп атауға болады, өйткені оның ядросы информациялық технологиялардың қарқынды және шапшан дамуы болып табылады. Егер индустриалды қоғам индустриалды революцияның нәтижесі болса, онда постиндустриалды қоғам информациялық революция нәтижесі.

Қоғамның даму концепциялары:

*нигилизм (Кант «біртіндеп жақсарудан өлгел жатырмың», Ницше, Шопенгауэр, Франк, Бохенский) – қоғамдық прогресстін болуына күмәнданып, мойындамау

*географикалық детерминизм (Монтескье, Бокль, Мальтус, Кьелен) қоғам дамуында географиялық жағдайлар: климат, қазба байлықтар мен табиғи ресурстардың болуы және халық саны шешуші б.т. деп есептеу

Қоғамның даму концепциялары:

*әлеуметтік- табиғи (Л.Гумилев)- қоғам дамуында пассионарийлер (кейбір табиғи факторлар әсерімен, күн қуатының белсенділігі немесе ғарыштық радиация т.б. аса ынталы әрекеттерге бейімді этностар) шешуші болып табылады

*формациялық тұғырнама (Маркс)- әлеуметтік- экономикалық фактор маңызы және таптық күрес қоғам дамуында асыра бағаланады

Қоғамның негізгі типологиясы келесі:

*технократиялық (Белл, Ростоу, Тоффлер)- техниканы, технологияны және ғылымды постиндустриалды қоғамның жүйе қалыптастырушы элемент негізінде алады

*мәдени-тарихи (Сорокин)-мәдениет ерекшіліктері мен дүниеге көзқарастарды абсолюттендіру

Қоғамның негізгі типологиясы келесі:

*әлеуметтұлғалық (Мертон, Фромм)-тұлғаның еркіндік деңгейін және оның қоғам мен өзара әрекеттестігін қарастырады

*қоғам дамуының жалпы бір негіздерін мойындамайтын көзқарастарда бар (М. Вебер) оның айтуынша батыстық-еуропалық капитализм генезисіне экономика мен протестанттық этика бірдей әсерін тигізді

Индивид қоғамға әсер ете ме немесе қоғам индивидке әсер ете ме?

Холизм және индивидуализм

Индивидуализм

Өкілдері: софистер, киниктер, номинализм, эмпиризм, либералдар, анархистер, Бентам, Миллер, Дильтей утилитаризмі.

Тек индивидтер эмпирикалық шындыққа сөзсіз ие болады

Қоғам –бұл индивидуумдардың агрегаты.

Әлеуметтік институттар бұл тек индивидуумдар орнатқан шарттылықтар, келісімдіктер.

Тек бостандық ғана бар, оның арқасында индивид кез келген идеологияны бұза алады.

Еркін әрекет жарияланған!

Холизм

Өкілдері: Платон, ортағасырлық реализм, консерваторлар (либералдарға қарсы), марксизм, О. Конт, Дюркгейм, Парсонс.

Қоғам – бұл өзінің индивидтеріне деген қатынаста трансцендентті біртұтастық.

Қоғамда бөліктердің қасиеттеріне жатпайтын ғаламдық қасиеттер бар.

Индивидтер өзгереді, ал құрылымдар сақталады!

Ерік бостандығы иллюзиялы!

Индивидхолизм

Өкілдері: Фридман, Колман және басқа американдық социологтар.

Индивидтер тұлғасыз тұтастық – қоғам арқылы өзара әрекеттеседі.

Осылай, тұлғалар бір-біріне қоғам арқылы әсер етеді.

Индивидуализм

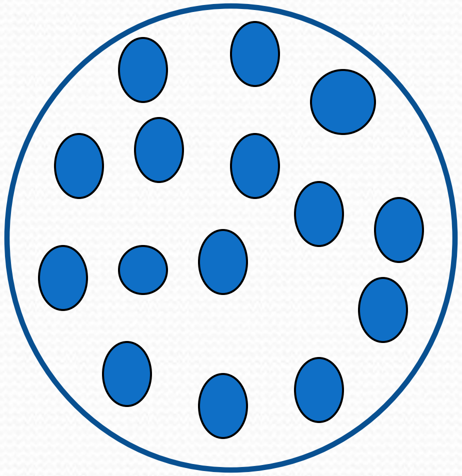

Холизм

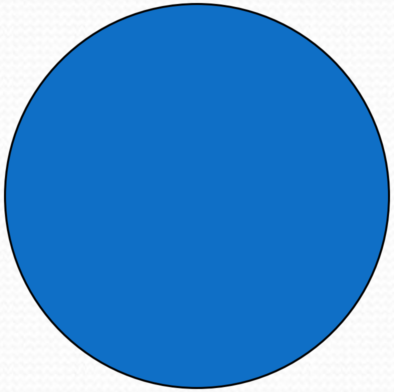

Индивидхолизм

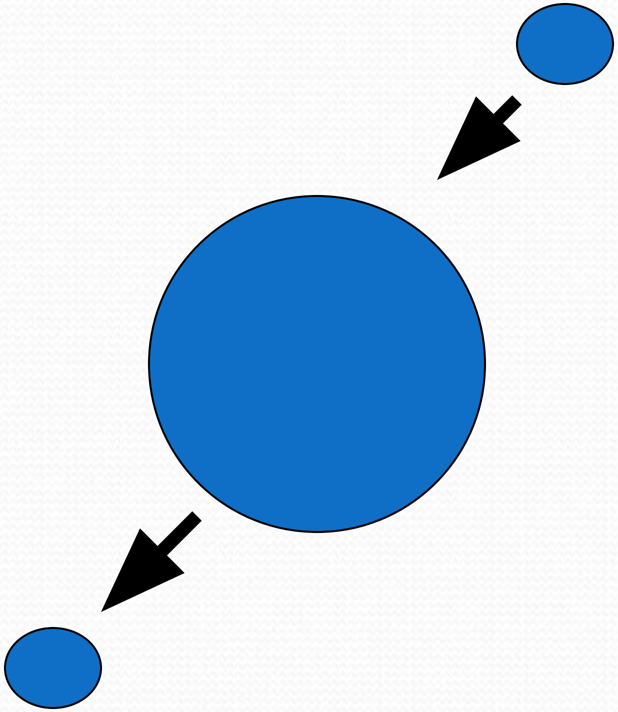

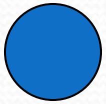 **- индивид**

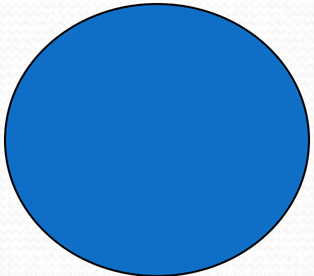 **- қоғам**

Қоғам және табиғат, олардың өзара әрекеттесуі **немесе материя және идея**

Ойдың даму тарихы

1. Платоннан Марксқа дейін – үлкен назар рухани факторға аударылды.
2. Марксизм – материалдық факторлар басым түсті. (адамдар арасындағыәлеуметтік-экономикалық және материалдық қатынастарға)
3. XX ғасыр – материалдық және рухани факторлардың бірлігіне көп көңіл бөлді.

Көптеген концепциялар, діни концепциядан басқасы, табиғат факторларына көп назар аударып қоғам табиғаттан пайда болды деп тұжырымдайды.

Социосфера
Психосфера
Мәденисфера
Материалды дүние (табиғи)

Табиғат пен қоғамның өзара әрекеттесуінің тарихи кезеңдері.

1. Биологиялық –табиғат қоғамнан жоғары тұрады.

2. Әлеуметтік гармония – табиғат және қоғам гармонияда.

3. Әлеуметтік басым түссе – экологиялық дағдарыс

4. Дағдарыстан шығу жолы ноосфера – ақыл сферасы арқылы.

Осылай:

Қоғам дегеніміз – бұл табиғаттан бөлініп шыққан, адамның рухани-практикалық қызметі арқылы пайда болған және өмір сүретін материалды-рухани дүниенің бір бөлігі.

5. Халықорналасу және оның қоғамның дамуындағы рөлі.

Демография терминін ғылыми айналымға француз ғалымы Ахилл (Аший) Гийяр 1855 жылы енгізді.

Демография гректің «демос» – халық және «графо» – жазамын.

Демография халықтың туу, өлу, некеге отырудың заңдылықтарын зерттейді.

XVIII ғасырда ағылшын экономисі Петье жариялады: халық көп болса, мемлекет те бай болады. Бірақ, 1799 жылы Мальтус халықтың өсуі геометриялық прогрессиямен жүрсе, азық-түліктің артуы арифметикалық прогрессиямен жүреді деген. Қорытынды: халықтың өсуін реттеп отыру керек!

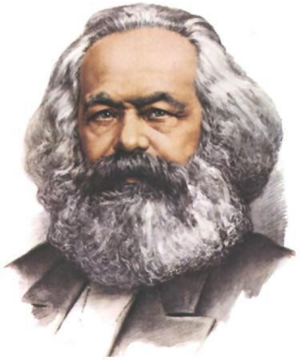

Маркс XIX ғасырда халық санының көп болуы салыстырмалы деп көрсетті.

Қазақстанда 2015 ж. 1 ақпанына 17 439 27116 адам бар. Өмірдің орташа ұзақтығы 61 жас. Туу - 18,3%. Өлу 1000 адамға шаққанда 10,2%

Жасаралық-жыныстық пирамида.

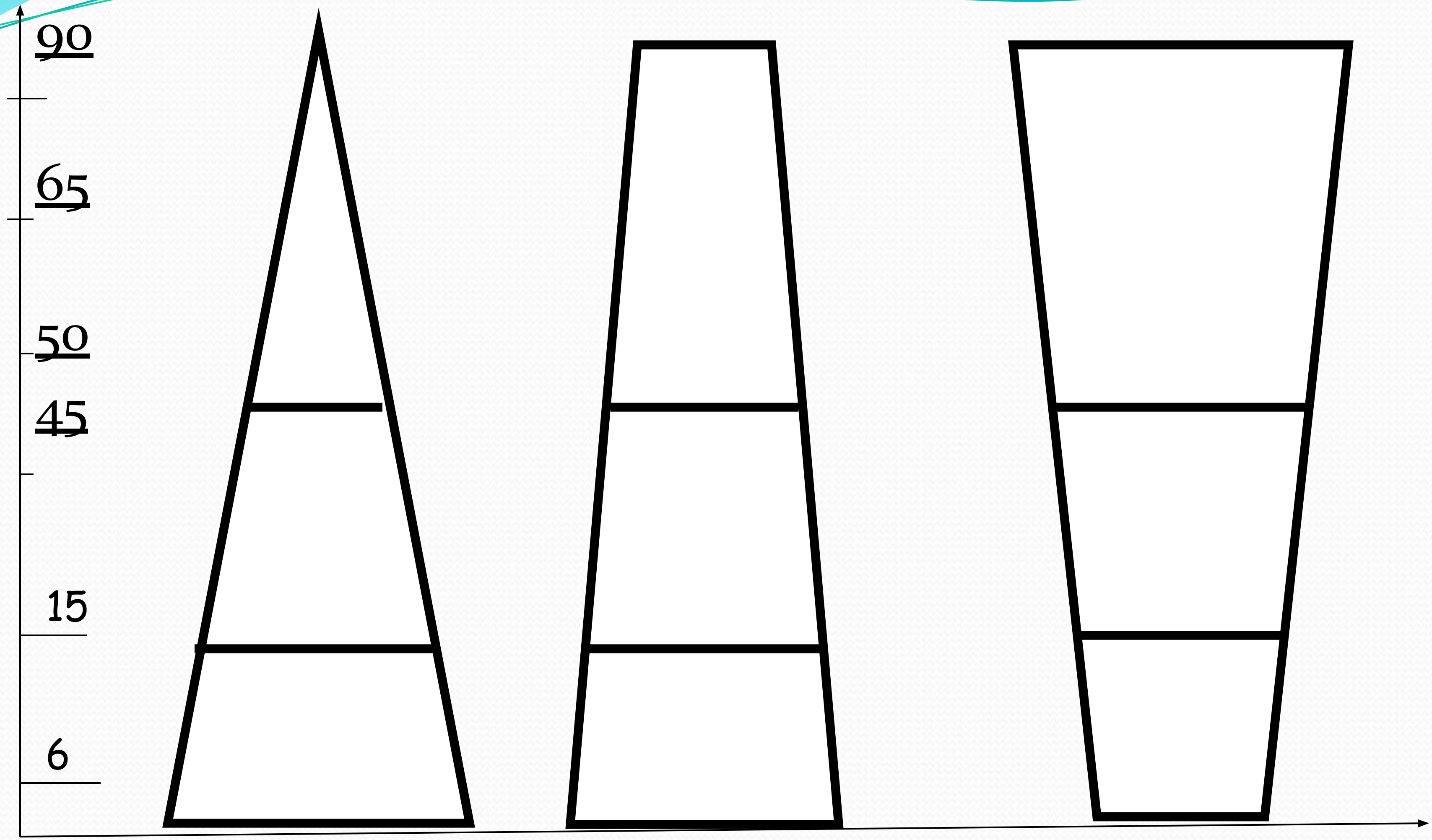

Жас, өсіп кел жатқан халық

Қартайған халық

Өте қарт (азайып бара жатқан халық)

Зейін қойып тыңдағандарыңызға рахмет!

Антика және ортағасыр философиясында қоғам мемлекеттен айрықшаланған емес болды. Мысалы, *Платонның* айтуынша, қоғамның негізі мемлекеттін саяси қызыметі болып табылады: халықты сыртқы жаулардан қорғау және полистің ішінде тәртіпті сақтау деп тұжырымдады. Жаңа заман философиясында қоғам «қоғамдық келісім» контекстінде қарастырылды. Бұл теорияның негізін қалаушы *Т.Гоббс* болып табылады (адамдар бір бірімен соғыста күйінде болады, бұл жағдайдан тек қоғамдық келісім арқылы ғана құтылуға болады, ал оның кепілдігі мемлекет болып табылады, өйткені адамдар жартылай еркіндігінен өз тарапынан айрылады).

Тек, *Гегель* ең бірінші болып мемлекет пен қоғам арасындағы айрымашылықтар бар екенің байқады, мемлекет (мораль және заңдар) және азаматтық қоғам (жеке индивидуалды мүдделер аймағы) деп бөлді. 19-20 ғғ. философиясында қоғамға деген көзқарастар бытыранқа, біркелкі емес болды: *Конт* қоғамды еңбек бөлінісі мен ынтымақтастық негізделген функционалды жүйе деп түсінді; *Дюргейм* ұжымдық түсініктерге сүйенетің, индивидуалдының үстіндегі рухани шындық; *Вебер* әлеуметтік әрекеттер негізінде қалыптасқан, индивидтердің өзара әрекеттесуі деді.

Ең, маңызды үлесін қоғам түсінігіне қосқан К.Маркс болып табылады. Оның пікірінше, қоғам организмінде біртұтас материалды негіз бар (материалды игіліктерді өндіру тәсілдері) және ол адамдар тіршілік ету барысында кіретін, қоғамдық қатынастар жиынтығы болып табылады. Маркс қ.э.ф. туралы ұғымды қалыптастырды, мұнда қоғам дамуының нақты кезенінде қалыптасатың материалды және рухани жақтарының бірлігі орын алады. Бұл ілім бойынша, қоғам тарихында антогонистік (құлиеленушілік, феодалдық, капиталистік) және антогонистік емес (алғашқа қауымдық құрылыс, коммунистік) формациялар болады. Олардың әрқайсысы меншік формасымен айрықшаланады, бір формацияның келесі формациямен ауысуы қоғам дамуының негізі.

Бұл теорияның кемшілігі Поппер, Арон ф-ң айтуынша, адамды қоғамдық қатынастарда толық «ерітіп», барлық қоғамдық процестерді абсолютті детерминациялау және экономикалық фокторлар маңызын асыра бағалау да. Маркстің негізгі идеялары (материалистік диалектика, қоғамдық болмыстың қоғамдық санадан басымдылығы, біріншілігі т.б.) қоғамдық-тарихи практика барысында дәлелденіп, әлі күнге дейін өз маңызын, өзектігін жоғалтқан емес.

Біздің байқаумызша бұл тұғырнамалардың бәрі де сынаржақты болып келеді, қоғам дамуының бір қырланып әсерлейтін ао екіншісіне мән бермейтін. Біз қоғамды біртұтас организм ретінде қарастырып, оның дамуында келесі компоненттерді белгілейміз: *экономикалық-өндірістік, әлеуметтік, саяси-басқару, табиғи, рухани*

Мәселе шешу: М.Вебер харизматикалық басшылық тұғырнамасын ұсынды (харизма гр. Құдай берген қасиет), жеке құлшылық ету және сенімділік арттыру мен байланысты Қарапайымнан тыс қасиеттін авторитетіне негізделгін, ол бар блған адамда басқарушылыққа, билеушілікке беймделген дегенді білдіреді (батылдық, ашық, қайсар болу), және ол адамды билікке әкеледі, мысалы: рухани өмірде пайғамбар немесе политика саласында саясатшылар сияқты.

Бұл концепцияның кемшілігі мен дұрыс жақтары неде?